

Ștefan S. Gorovei

MIRON COSTIN: GENEALOGIE ȘI ISTORIE

În 1937, în al treilea volum al neprețuitelor sale *Documente bucovinene*, Teodor Bălan a publicat un rezumat de nouă rânduri al unui act din 24 ianuarie 1681, prin care „Divanul Moldovei certifică că frații Gabriel și Basil Lukawiecki sunt boieri moldoveni”. Din păcate, actul nu a stârnit editorului un interes prea mare, așa încât micul text publicat a reprodus doar informațiile de natură istorică: „Moldova fusese colonizată cu romani de împ[ăratul] Traian. Alungați de Atila și de tătari, romanii s-au retras în munți. Mai târziu, din munții Maramureșului a venit principele Dragoș, întemeind Moldova. Până la domnia lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, Moldova a fost independentă. Frații Gabriel și Basil Lukawiecki sunt nobili moldoveni, posedă satul Lucavăț pe Sirete, ținutul Sucevei”¹.

Frații Gavril și Vasile Lucavețchi erau doi mici boieri din nordul Moldovei, intrați – ca mulți semeni de-ai lor – în oastea polonă. Regele Ioan Sobieski i-a trecut în rândul nobililor poloni² la 4 februarie 1676, odată cu alți moldoveni care îl slujeau³. Vasile, zis și Vasilco, este strămoșul familiei bucovinene Vasilco sau Wassilko, recunoscută în rândul cavalerilor la 1788 și al baronilor la 1855, o ramură căpătând în 1916 titlul contal⁴. Documentul despre care este vorba aici se găsea, în 1937, în arhiva contelui Gheorghe Wassilko.

Într-o primă formă, acest text a constituit comunicarea prezentată în ședința din 17 mai 2005 a Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române.

¹ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, III, Cernăuți, 1937, p. 96–97.

² *Ibidem*, p. 96.

³ În aceeași zi de 4 februarie 1676 au primit diplomele: Ștefan vodă Petriceicu împreună cu nepoții săi, Nicolae și Iancu Hăjdău; Apostol Catargiu și Adam Dahlke (?), vornici ai Moldovei (Constantin Rezachevici, *Privilegiile de indigenat polon acordate locuitorilor din Țările Române*, în *RdI*, 28, 1975, 7, p. 1098), precum și armașul Gheorghe Hăjdău și hatmanul Grigore Hăbășescu – Costin Feneșan, *Diplomele de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbășescu și Gheorghe Hăjdău*, în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 3–4, p. 93–107. Tot atunci a primit diploma și Ioan Calmuțchi, înaintașul familiei cu același nume [traducere germană în *Fondul „Sever Zotta”*, dosar 46, f. 21r–22v; tradusă și comentată de Andi-Marius Dașchievici, *Diploma de indigenat polon a familiei Calmuski*, în *ArhGen*, VII (XII), 2000, 1–4, p. 123–128]. Înregistrările valorificate de d-l Constantin Rezachevici nu menționează nici pe armașul Gheorghe Hăjdău, nici pe oșteanul Ioan Calmuțchi (Kalmuski), nici pe frații Lucavețchi, ceea ce arată că au fost mai mulți boieri moldoveni care au primit, atunci, aceeași răsplată regală.

⁴ Traian Larionescu, *Familii vechi bucovinene*, în „Arhiva Genealogică Română”, I, 1944, p. 22, n. 22.

LR, LX, nr. 1, p. 77–85, București, 2011

Editorul a notat doar următoarele detalii arhivistice: „Semnează, î[n]tre a[l]ții, Dosoftei mitropolit și Miron Costin, mare log[ofăt] al Moldovei. Original polon, scris cu caractere cursive, probabil de însuși Miron Costin, pecetea Mitropoliei Moldovei. Boierii semnează cu litere cirilice, afară de Miron Costin și Drăguțescul, care scriu cu litere latine”⁵.

În chip ciudat, înscrierea unor informații de natură istorică așa de erudite într-un atestat de boierie așa de timpuriu, semnat de doi mari cărturari ai Moldovei veacului XVII, nu a provocat interesul nimănui, nici măcar al acelor preocupați de scrisul ori de ideile politice ale lui Miron Costin.

În 1975, documentul a fost din nou semnalat istoricilor români, cu mai multe detalii și cu un extras mai amplu din textul său („expunerea de motive”), după traducerea aflată în arhiva lui Sever Zotta, păstrată în (pe atunci) Arhivele Centrale din Direcția Generală a Arhivelor Statului. Dintre boierii emitenți, s-au mai dat, cu acest prilej, numele lui Neculai Racoviță fost mare logofăt, al hatmanului [Alexandru] Buhuș și al lui [Ionașco] Balș [fost] mare vornic⁶.

Iată traducerea aflată în arhiva lui Sever Zotta:

„Precum toate împărățiile, regatele și principatele au drepturile lor de la origine, tot astfel și Țara Moldova a fost mai întâi colonizată de Traian, împăratul romanilor, după scoaterea dacilor, cu popor adevărat roman; și după ce acest popor roman, adus de împăratul Traian, fusese gonit de Atila și tătari în munții Ardealului, s-a întors principele Dragoș cu poporul său din Maramureș iarăși înapoi, de la munte până la Marea Neagră. De la acest întâi principe până la principele Bogdan, fiul principelui Ștefan cel Mare, poporul era independent și trăia din puterile sale proprii, *equestri ordine*, și există până azi, deși mai sărman și mai slab, cu tot același nume, cu curtea de la care purced toate dregătoriile și boieriile. *Ex eo equestri ordine*, dăm mărturia noastră că domnii Gavril și Vasile Lucaviețchi sunt adevărați nobili ai acestei țări și după cum acest neam și moștenire a străbunilor, bunilor și părinților lor, ne este cunoscut, adevărați posesori și proprietari în satul Lucavăț pe Siretul de Sus, din ținutul Sucevei, care sat este numit după numele lor, și este adevărata lor proprietate; ei sunt urmașii lui Șerbiță Lucavețchi, nepoții lui Andrei Lucavețchi, înrudiți cu alte familii, cu Isareștii, Goianeștii, Pestreștii⁷ și Cucoraneștii, din care familii precum și din familia lor au fost străbunii lor investiți cu boieriile de logofăt, pârcălab și sulger. Dar deoarece acum ei sunt în serviciul Majestății Sale și nu fiecare poate să știe descendența lor, dăm noi, întreg divanul Măriei

⁵ Teodor Bălan, *op. cit.*, p. 97.

⁶ CDM, S.1, București, 1975, p. 303, nr. 960.

⁷ Lectură incertă: *Pestrawami* ?!

Sale, Ioan Duca v[oie]v[od], din mila lui Dumnezeu domn Țării Moldovei, această mărturie și spre întărirea acestora punem iscălitura noastră și pecețile noastre. Dat în Iași...”⁸.

Este, foarte probabil, cel mai vechi atestat de acest fel eliberat de sfatul domnesc al Moldovei, în frunte cu marele logofăt și cu mitropolitul țării. **Informațiile istorice din introducere îl indică pe Miron Costin, cu destulă probabilitate, ca autor al textului;** redactarea în limba polonă și observația lui Teodor Bălan că actul a fost scris, probabil, de marele logofăt, întăresc această supoziție. Îl vedem, astfel, pe cărturarul moldovean legând istoria țării de istoria unor neamuri de mici boieri moldoveni, de autentică noblețe autohtonă înainte de a deveni nobili și indigeni ai regatului polon⁹. La 1681, Miron Costin încheiase de mult redactarea *Cronicii polone* (1677), în care istoria veche a Moldovei este înfățișată cu aceleași mândre repere pe care le-a însemnat și în atestatul fraților Lucavețchi: împăratul Traian, Atila, Dragoș vodă și Bogdan al III-lea, „care cel dintâi a luat steag de la Poarta turcească și a stabilit haraciul, să dea Dumnezeu ca să nu mai ajungă să-l mai ia și ca Dumnezeu să hărăzească altă soartă acestei țări, sau să piară înainte de sfârșitul veacurilor noastre”¹⁰.

Frații Lucavețchi nu aparțineau *marii* boierimi a Moldovei, totuși înaintașii ei urcau până în vremea lui Alexandru cel Bun. La 16 februarie 1428, Iurie, Cozma și Motruna, fiii lui Stan Lucaveț, împreună cu Simeon, Costea, Dieniș și Șandru, fiii lui Șerbco, au primit – pentru „dreapta și credincioasa lor slujbă” – satele Lucavăț și Pancăuți pe Siret¹¹. În 1879, acest document se afla „în posesia lui C. Vasilco din Bucovina”¹², urmașul lui Vasile Lucavețchi de la 1681. Este foarte posibil că Șerbiță Lucavețchi, arătat la 1681 ca strămoș al celor doi frați, să fie tocmai acel Șerbco, ai cărui fii au fost beneficiarii întăririi domnești din 1428. Continuitatea genealogică este mai presus de orice îndoială, după cum învederează un document din 1667, prin care Iliș vodă Alexandru întărește urmașilor lui Stan din Lucavăț și ai lui Șerbco cele două sate pe care le stăpâneau „din uric de întăritură de la Alexandru vodă cel Bătrân”; confirmarea a fost dată lui „Vasilie Căzăcel și fraților lui, Nicolae și Constantin, feciorii lui Gligorie Căzăcul și săminții lor, lui

⁸ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, București, *Fond personal „Sever Zotta”*, dosar 71, f. 4v–5. Pe fotocopiile primite nu se află menționate semnăturile.

⁹ De altminteri, însăși atribuirea indigenatului polon este o mărturie a stării nobile a celor în cauză: „Indigenatul se acorda numai străinilor de *origine nobilă*, conferind acestora toate drepturile de cetățeni și de nobili în Polonia...” – Constantin Rezachevici, *Indigenatul polon – o formă însemnată de integrare a nobilimii românești în cea europeană în Evul Mediu*, în *ArhGen*, III (VIII), 1996, 3–4, p. 207.

¹⁰ Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 207.

¹¹ DRH, A. *Moldova*, I (1384–1448), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, p. 102–104, nr. 70.

¹² *Ibidem*, p. 104.

Dumitrașco, feciorul lui Costea, și altor săminții a lor, care vor mai hi”¹³. Vasile Căzăcel este unul dintre beneficiarii atestatului de la 1681.

Nu insist asupra interesului genealogic al informațiilor despre descendența lui Stan din Lucavăț, împărțită în cel puțin trei ramuri cu destine diferite – Vasilco (existentă încă), Cheșco (coborâtoare din Constantin, fratele lui Vasile Căzăcel și stinsă la începutul veacului XX, cu regina Natalia a Serbiei)¹⁴ și Lukawiecki¹⁵ – și nici asupra istoriei acestor familii. Asupra documentului din 1681 se concentrează, acum, atenția noastră. Povestea pe care el o spune poate să pară așa de insolită, încât să cheme la prudență cu privire la însăși autenticitatea lui !

Însă în pregătirea textului de față, am avut bucuria și emoția de a primi imagini ale acestui document: mi le-a pus la dispoziție, cu o amabilitate pentru care îi exprim și aici toată gratitudinea, d-l Alexander Graf Wassilko von Serecki, în a cărui păstrare se află documentul, un adevărat *unicum* în diplomația Moldovei medievale.

Alături de Mitropolitul Dosoftei și de marele logofăt Miron Costin, semnează încă 14 boieri; identificarea a 12 dintre ei nu este supusă îndoielii¹⁶: **Nicolae Racoviță biv logofăt**¹⁷; **Gavril Costache vel vornic** (al Țării de Jos); (Grigore) **Ghenghea vel vornic** (al Țării de Sus); (Alexandru) **Buhuș hatman**; **Tudosie Dubău vel spătar**¹⁸; (Ionașco) **Balș biv vel vornic**; **Velico Costin vel comis**¹⁹; **Ion Racoviță vel paharnic**; **Pavel Contăș vel stolnic**²⁰; **Savin Dimitrașcovici biv vel sulger**²¹; **Iiaș Drăguțescu (Elias Draguceskul) mare armaș**; **Gavril Brăescu biv vel jitnicer**²².

¹³ Alexandru Vitencu, *Documente moldovenești din Bucovina (Colecția Ioan Baloșescul din Comarești)*, extras din Anuarul LIV al „Liceului Real Ortodox” din Cernăuți, 1929, p. 9, nr. I.

¹⁴ G. Bezviconi, *Natalia Keșco, regina Serbiei*, în DTN, III, 1935, 17–20, p. 59–74.

¹⁵ Informații adunate de regretata dr. Simone Koch, membră a Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, în arhiva Institutului.

¹⁶ Semnăturile sunt descifrabile, iar identitatea este confirmată și de Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, București, 1971.

¹⁷ A deținut marea logofeție în 1677–1678 și o va avea din nou în 1683–1685 (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 431).

¹⁸ După semnătura lui Tudosie Dubău, la extremitatea dreaptă a actului mai este o semnătură, care pare a fi a marelui medelnicer; în ianuarie 1681, titularul acestei dregătorii era Ilie Moțoc (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 420).

¹⁹ Între (Ionașco) Balș și Velico Costin mai este o semnătură, greu de descifrat din cauza deteriorării documentului; pare a se citi „vist(iernic)”; dacă este a *marelui vistiernic*, avem de-a face cu Toderășco Cantacuzino, (sau Toderășco Iordache), titularul mării vistiernicii la 1681.

²⁰ Semnătura foarte clară elimină îndoiala marcată de Nicolae Stoicescu cu privire la identitatea celui care a deținut marea stolnicie în 1676–1682 (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 380, pune pe Ifrim Contăș, dar se întreabă: „el ?”). Același autor, însă, în același an, l-a trecut pe Pavel Contăș în lista marilor stolnici – cf. idem, *Lista marilor dregători ai Moldovei (sec. XIV–XVII)*, în AIIAI, VIII, 1971, p. 422.

²¹ Cunoscut mai ales ca *Savin Zmucilă* și cu dregătoria ultimă de *mare ban* (Savin banul), din familia Nacul-Stroici; fusese mare sluger în 1678–1679 (Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 456).

²² Personaj cunoscut și din cronici; a fost mare jitnicer în 1678–1679 (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 354).

În afară de faptul că el aduce, după toate probabilitățile, un text redactat de Miron Costin²³ – și care, prin urmare, va trebui integrat într-o viitoare ediție a operelor cronicarului, la capitolul *scrisori* sau *varia* – documentul în cauză permite unele reflecții de natură politică și culturală.

Orientarea politică a lui Miron Costin a fost judecată, de unii cercetători, ca fiind motivată de „nestăvilite sale ambiții politice”²⁴ de om „prea ancorat în spațiul dominat de interesele personale și ale familiei sale, dar și ale grupării boierești al cărui exponent era”²⁵. Cred că judecata aceasta este prea aspră și în chip evident subordonată modului de a gândi și de a acționa al contemporanilor noștri. Cronicarul era însuflețit de un ideal, față de care cei mai mulți dintre contemporanii săi erau indiferenți: „pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri” este un îndemn în care numai o gândire perfidă poate separa „valoarea ideatică” de „motivația sa reală”²⁶. Tânguirea sa în legătură cu independența pierdută a Moldovei și starea neamului său, „mai sărman și mai slab”, înscrisă într-un document emis de sfatul domnesc sub oblăduirea mitropolitului, arată mai degrabă fermitatea cu care Costin credea în îndreptățirea opțiunilor sale politice, a modelului pentru care milita. Programul său politic se citește în rândurile de istorie din atestatul dat fraților Lucavețchi: îl exprimă apelul la epoca de glorie cuprinsă între domniile lui Dragoș vodă și Ștefan cel Mare, epocă eroică, în care „poporul era independent și trăia din puterile sale proprii, *equestri ordine*”, adică organizat pe principiile unei cavalerii militare (ceea ce, trebuie să recunoaștem, nu este foarte departe de ceea ce aduc la lumină cercetările și interpretările mai noi de istorie socială²⁷).

Această constatare, din domeniul gândirii politice, nu poate fi ruptă de o alta, din domeniul istoriei culturale. Trebuie să ne închipuim ședința sfatului domnesc în care Miron Costin a citit, în românește, textul atestatului. Ideile și informațiile pe care le cuprind scrierile lui Costin au fost, cu acest prilej, rostite cu voce tare, în plenul acestui organism de conducere a țării, în prezența unor oameni despre care știm că erau interesați de istorie, precum mitropolitul Dosoftei și hatmanul Alexandru Buhuș, probabil și Neculai Racoviță fostul logofăt mare, al cărui fiu, Ioniță comisul, a stăpânit manuscrisul letopisețului lui Ureche și l-a pus (în anii 1669–1673)

²³ Scriitorul actului nu pare a fi, însă, marele logofăt, cum a crezut T. Bălan (*op. cit.*, p. 97; v. mai sus). Bănuielile s-ar putea îndrepta, mai degrabă, spre celălalt boier care semnează cu litere latine, Iliș Drăguțescul.

²⁴ Veniamin Ciobanu, *Miron Costin și „modelul polonez” (Schiță de portret politic)*, în AII, XXX, 1993, p.396, cu trimitere la Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin*, București, 1975, p. 72 și urm.

²⁵ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 394.

²⁶ *Ibidem*, p. 395.

²⁷ Chiar dacă această realitate este încă greu asimilată de istoricii români, obișnuiți cu clișee a căror existență este, în parte, anterioară istoriografiei din anii regimului comunist.

la dispoziția controversatului autor al *Istoriei Țării Rumânești*, care îl va caracteriza drept un „om de cinste și de socotință”²⁸. Se poate deduce, astfel, că respectivele idei și informații au putut să aibă o anumită răspândire printre boierii moldoveni, devenind accesibile nu numai prin lecturi, dar și prin astfel de discuții.

Atestatul din 1681 sugerează, de asemenea, că în discuțiile care au precedat emiterea lui s-au amestecat politica, istoria și genealogia: apelul la alte familii, precum „Isăreștii, Goianeștii, Pestreștii [?] și Cucoraneștii”²⁹, din care familii precum și din familia lor au fost străbunii lor investiți cu boieriile de logofăt, pârçălab și sulger” dovedește existența unei mici anchete premergătoare. Necesitatea unui asemenea act este explicată prin faptul că cei doi frați se aflau în serviciul regelui Sobieski, într-o țară unde „nu fiecare poate să știe descendența lor”³⁰ din strămoși socotiți nobili în Moldova.

Și atunci, este cu atât mai important și emoționant de constatat că un istoric precum Miron Costin se arată preocupat nu numai de istoria mare, a țării, dar și de istoria unor neamuri. În această ordine de idei, atestatul din 1681 îl indică pe Costin drept cel dintâi moldovean interesat de genealogie – de strămoșii altora și altfel decât numai în legătură cu stăpânirea pământului.

ABREVIERI

AIIAI	=	Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”.
AIIX	=	Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”.
ArhGen	=	Arhiva Genealogică.
CDM, S.	=	Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale, Supliment.
DRH	=	Documenta Romaniae Historica.
DTN	=	Din trecutul nostru.
RdI	=	Revista de Istorie.

²⁸ *Istoria Țării Rumânești atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ediție critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar și indice de nume proprii de Otilia Dragomir, București, 2006, p. 178. Cu privire la controversata problemă a paternității acestei opere, v. N.A. Ursu, *Paternitatea Istoriei Țării Rumânești atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino. Studiu filologic*, Iași, 2009 (la p. 239–248 – observații pe marginea ediției din 2006, citată mai sus).

²⁹ Cucoraneștii, Goianeștii și Isăreștii sunt cunoscuți între familiile boierești bucovinene, legitimate sub stăpânirea austriacă la 1789, 1788 și, respectiv, 1792 (Traian Larionescu, *op. cit.*, p. 19–20). Nu pot identifica, acum, cea de-a patra familie. Oricum, cred că toate erau înrudite cu beneficiarii atestatului și împărțeau aceeași orientare filopolonă.

³⁰ Dintr-o necesitate de aceeași natură s-a așezat și Dimitrie Cantemir să scrie „liber genealogiae moldavicae nobilitatis”, azi pierdută sau negăsită încă.

MIRON COSTIN – GÉNÉALOGIE ET HISTOIRE

(Résumé)

Le 24 janvier 1681, plusieurs membres du Conseil Princier de Moldavie et autres boyards moldaves, le métropolite (Dosofti) et le grand chancelier (le chroniqueur Miron Costin) en tête, signaient un document pour attester que les frères Gabriel et Basile Lukawiecki appartenaient vraiment à la noblesse moldave par leurs ancêtres et par leur propriété dont ils portaient le nom. Ce témoignage était nécessaire aux frères Lukawiecki pour faire connaître leur état noble en Pologne, dont le roi (Jean III Sobieski) leur avait accordé en 1676 l'indigénat.

Connu jusque maintenant seulement par l'intermédiaire des résumés publiés en 1937 et en 1975, ce document se trouve aujourd'hui en possession de M. Alexander Graf Wassilko von Serecki (descendant direct de Basile Lukawiecki), qui a bien voulu nous envoyer une photocopie (reproduite à la fin de l'article). Le texte de ce document, écrit en polonais, commence par une courte évocation de l'histoire roumaine, avec des détails qu'on retrouve dans l'œuvre historique de Miron Costin. Bien connu pour ses options philopolones, lui-même né noble et indigène polonais, ce grand lettré moldave du XVIIe siècle semble être l'auteur de ce document, qui atteste d'une manière inattendue son intérêt pour l'histoire des familles.

Cuvinte-cheie: boieri, nobili, indigenat, Moldova, Polonia, familia Vasilco (Wassilko), Miron Costin.

Mots-clés: boyards, nobles, naturalisation, Moldavie, Pologne, famille Vasilco (Wassilko), Miron Costin.

*Universitatea „Alexandru Ioan-Cuza”,
Iași, Bulevardul Carol I, nr. 11*